

разрабатываемых в регионах стратегий развития. Предложено при оценке деятельности местных органов власти использовать показатели степени достижения на соответствующих территориях нормативных или плановых (стратегических) их уровней, а в стратегическом планировании развития регионов методов разработки прототипов систем и объектов.

Ключевые слова: регион, стратегическое планирование, оценка, развитие, прототипный подход.

Annotation

Compares the results of the development of the regions of Ukraine in 2011, prepared in accordance with officially established approach, which would establish a significant discrepancy between the data obtained. Identified disadvantages of evaluation of local state administrations, which reduces the quality and efficiency of the developed regions of development strategies. Asked to assess the activities of local authorities to use the indicators on the extent to which the respective territories regulatory or planning (strategic) their levels, and in the strategic planning of regional development methods prototyping systems and facilities.

Key words: region, strategic planning, estimation, development, prototypical approach.

УДК 338.43(477)

Одінцов М.М.,

д.е.н.,

Кременчуцький національний університет,

Одінцов О.М.,

к.е.н.,

Черкаський державний технологічний університет

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО МОЛОЧНО- ПРОДУКТОВОГО КЛАСТЕРУ

Постановка проблеми. Перехід до ринкової економіки супроводжується заміною організаційно-адміністративної системи управління економікою, що характеризувалася мономеханізмом, тобто ігноруванням мотиваційних, соціальних, правових, маркетингових та інформаційних механізмів функціонування виробництва. Більшість цих ознак залишається основою функціонування сучасної економіки України, що гальмує розвиток продовольчої сфери та досягнення раціональних норм харчування населення.

Функціонуюча система господарювання стала причиною низької ефективності молочно-продуктового підкомплексу АПК. Відбувається переоцінка можливостей саморегулювання ринку, недооцінка державного регулювання взаємовідносин між виробниками молока і переробними підприємствами. Виробництво молока складає лише 45,7 % від рівня 1990 року, а споживання молочних продуктів на душу населення залишається нижчим рекомендованих норм на 55,2 %.

Для зупинення економічного спаду і організації розвитку молочної галузі необхідно створити організаційно-економічний механізм, що включає комплекс взаємопов'язаних механізмів, які відповідають умовам розширеного відтворення галузі.

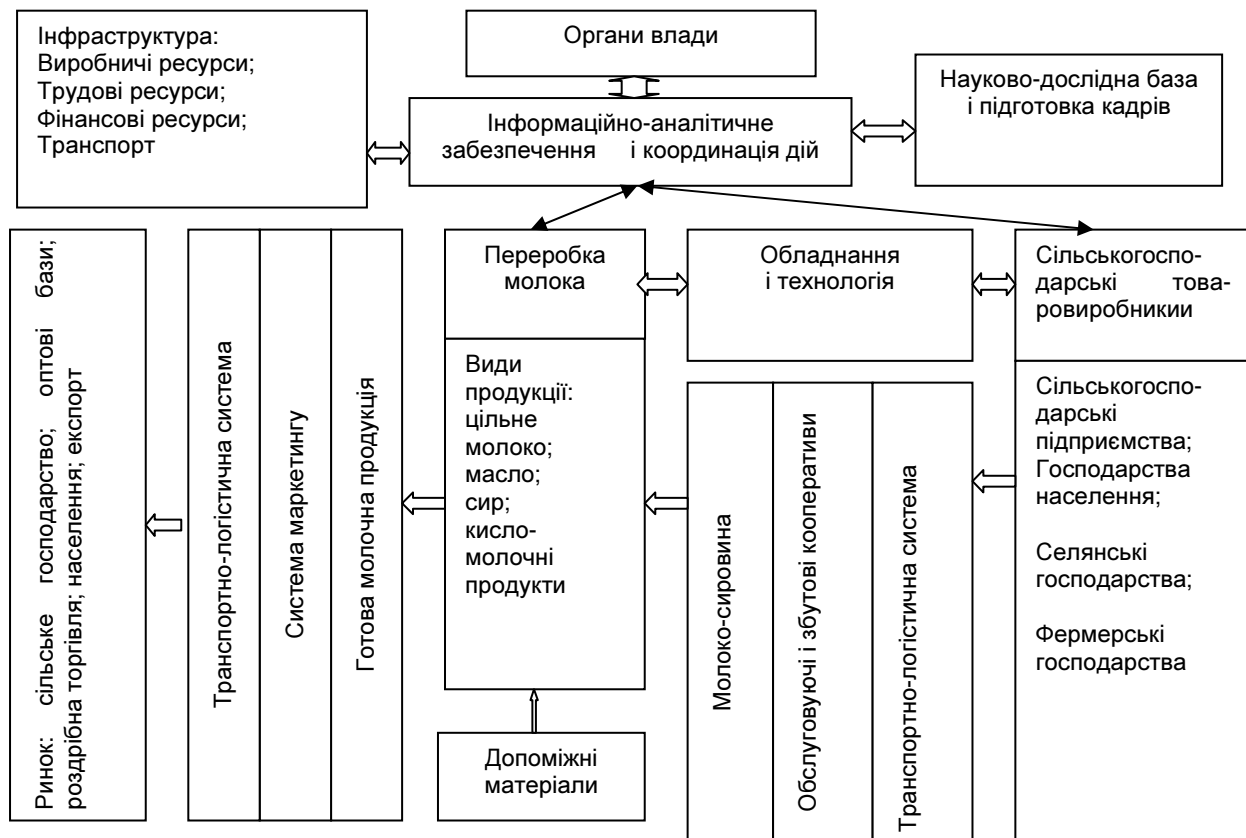
Галузева логіка управління економічним розвитком не відповідає принципам ринкової економіки. Формується нова агропромислова парадигма, яка розглядає молочне виробництво як єдину біотехнологічну систему, спрямовану на забезпечення потреб населення. Нині робота молочних заводів лімітується можливостями сировинної бази, а розвиток сировинної бази гальмується економічним механізмом функціонування сільськогосподарського виробництва. Сільськогосподарські підприємства, фермерські і селянські господарства самостійно неспроможні принципово змінити умови виробництва молока і наростити ресурси для подальшої його переробки. Заходи уряду у вигляді дотацій, пільг та інших протекцій також не сприяють створенню умов для більш ефективного існування молочного ринку. Галузь може стати успішною при умові використання нових технологій управління розвитком. Нові підходи передбачають вплив на розвиток виробництва створенням сучасних ринкових умов для підприємництва.

Серед них особливо виділяється кластерний підхід. Основна відмінність кластеру від існуючих інтеграційних формувань полягає в його структурі, куди входять поряд із підприємницькими виробничими одиницями, науковими та освітніми організаціями органи влади, які визначають пріоритетні напрями господарської політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні теоретико-методологічні та практичні аспекти організації систем кластерного типу висвітлені в роботах Р. Коуза [1], М. Портера [2], А. Є. Романова [3], А. С. Хухрина [4], Й. А. Шумпетера [5] та інших зарубіжних учених. Можливість і доцільність створення кластерних систем в економіці України досліджують вітчизняні економісти М. П. Войнаренко [6], М. Ф. Кропивко [7], С. І. Соколенко [8] та інші. Ними визначаються основні умови, які сприяють створенню і успішному розвитку кластерних структур у провідних галузях української економіки. Разом з тим виникає нагальна необхідність поглибленого обґрунтування теоретико-методологічних і практичних підходів до формування територіального молочно-продуктового кластеру.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка методичних і практичних рекомендацій з організації молочно-продуктового кластеру. Зважаючи на низьку ефективність сучасного ринку молочних продуктів особлива увага у статті спрямовується на виявлення ефекту інтеграційних відносин учасників територіальногалузевих агропромислових кластерів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ядром територіального молочно-продуктового кластеру можуть бути молокопереробні підприємства або інтенсивна територіально локалізована група підприємств по виробництву молока-сировини. Від ядра по вертикалі будуються технологічні ланцюги взаємопов'язаних з ним нижче і вище підприємств. Горизонтально по відношенню до ядра включаються групи організацій інфраструктури - сховища, транспортні, наукові, маркетингові, фінансові і інші організації, а також урядові і законодавчі структури, які формують правила, норми і стимули, від яких залежить характер і інтенсивність місцевої конкуренції (рис. 1).

Рис. 1. Структурна схема взаємодії суб'єктів територіального молочно-продуктового кластеру*

Джерело : розроблено авторами

При цьому пріоритетною основою функціонування кластеру стає сукупний результат його учасників у постачанні на ринок готової молочної продукції.

Кластеризація сприяє розширенню функцій маркетингу через прояв взаємодії зі ключовими партнерами – споживачами, постачальниками, посередниками (дистриб'юторами) з метою встановлення довготривалих взаємовигідних відносин. Ділове партнерство орієнтується на «маркетинг взаємодії» та «маркетинг партнерських відносин», що дозволяє оптимізувати взаємодію бізнес-структур з метою максимізації їх доходів.

Кластери повинні бути головною складовою стратегії розвитку, відповідати інтересам регіонального розвитку та інтересам регіонального бізнесу. Кластеризація - новітня технологія інтеграції, яка передбачає створення не тільки зв'язків вертикальної інтеграції, але одночасно горизонтальних зв'язків на базі

використання загальних факторів виробництва сировини і її постачання, наукового та інвестиційного потенціалу, обміну інформацією і партнерського співробітництва.

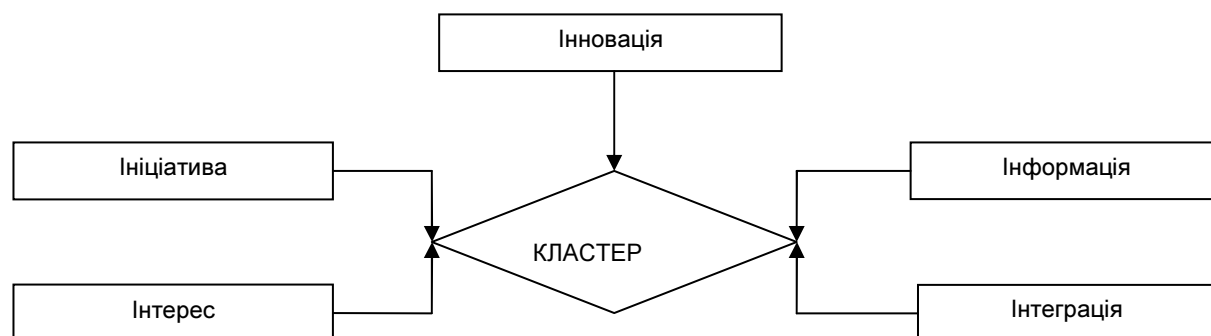
Встановлення ділового партнерства на всьому ланцюгу бізнес-процесів стає джерелом ефекту доданої вартості внаслідок зростання впливу активів, використання обігових засобів, збільшення товарообігу, підвищення рентабельності, зростання обсягів продажу і прибутку, оптимізації асортименту товарів. Партнерські відносини ведуть до зміни структурних зв'язків в каналах взаємодії спільноти партнерів. Формування спільних з партнерами цілей стає важливою умовою розвитку підприємств. Проблема інтеграції виробництва й концентрації капіталу в таких умовах відбувається на нових підставах: адміністративні структури повинні поступитися місцем економічним взаємозв'язкам і взаємопроникненню підприємств.

Відповідно до цієї теорії, виробництво вважається гармонічним, якщо воно засноване на оптимальних пропорціях використання факторів виробництва, а також у встановленні взаємозв'язків і солідарної відповідальності всіх елементів інтеграційного ланцюжка за конкурентоспроможність продукції при спільній участі партнерів у процесі розвитку системи в умовах мінливого зовнішнього середовища.

Розвиток агропромислової інтеграції представляє собою об'єктивний економічний процес, що сприяє підвищенню технічного, технологічного, економічного й організаційно-управлінського потенціалу АПК. Разом з тим, як показує практика, зайва централізація керування не дозволяє великим компаніям досить ефективно реагувати на зміни зовнішнього середовища. Жорсткі вертикальні зв'язки знижують самостійність і мобільність підприємств. Залежні один від одного виробництва діють на основі позаринкових відносин, що не сприяє внутрішньогалузевій інтеграції.

У світовій молочній індустрії лідерами по виробництві молочних продуктів є компанії, що реалізують принципи інтеграції й кластеризації. В Україні ще немає чіткого понятійного визначення агропромислового кластера, не виділені його основні ознаки: територіальна спеціалізація, конкуренція й кооперація, інноваційна основа й синергетичний ефект. Об'єднання зусиль в одних сферах виробництва допомагає успішно вести конкурентну боротьбу в інших сферах ринку. Кластери, будучи міжгалузевими системами, підсилюють взаємозв'язок галузей завдяки поширенню інформації, технологій, маркетингу, професійних навичок. При цьому державні органи управління діють в інтересах багатьох підприємств даного регіону. Разом з теорією організації гармонійного виробництва й кластеризації слід розглядати теорію ланцюжка цінностей і концепцію маркетингової взаємодії.

Підхід до управління з використанням концепції ланцюжка цінностей наголошує на процесах, що відбуваються за межами фірми, а кожна фірма розглядається в контексті загального ланцюга видів діяльності, що створюють цінність (вартість). Ланцюжок цінностей окремого підприємства представляє собою набір видів економічної діяльності, які здійснює дане підприємство в різних галузях функціонування. Концепція ланцюжка цінностей може бути протипоставлена зайвій зосередженості на внутрішніх факторах. Ця концепція реалізується через організацію ланцюга бізнес-процесів від вихідної сировини до кінцевого споживача, що передбачає визначення функцій і витрат по кожному бізнес-процесу. Встановлення ділового партнерства по всьому ланцюгу бізнес-процесів може стати джерелом ефекту за рахунок оптимізації функцій і зниження зв'язаності обігового капіталу в загальних запасах готової продукції по всьому ланцюгу – виробництво, транспортування, переробка, зберігання, споживання. М. Войнаренко [6] вважає, що кластер як добровільне життєве, самодостатнє, успішне і ефективно об'єднання підприємств і організацій повинен мати п'ять основних ознак - ініціатива, інновація, інформація, інтеграція, інтерес (рис. 2).

Рис. 2. Основні ознаки кластера як добровільного об'єднання підприємств і організацій за М. Войнаренко

Кожна із даних ознак кластеру виконує свою функцію, які в процесі виробництва перетворюються в інтегрований ланцюг виготовлення готового продукту. Економічні зв'язки, що лежать в основі створення кластерів, базуються на довготермінових контрактах (на відміну від холдингів, що базуються на майнових інтересах) і здійснюються на основі вертикальних і горизонтальних взаємодій між різними бізнес-суб'єктами і їх взаємозалежністю, що відзначається принципом синергетизму.

Між підприємствами різних власників виникають паритетні відносини при збереженні кожним з них особистої автономності. Кластери можна ідентифікувати як групу компаній-учасників того чи іншого ринку, які об'єдналися на основі довготривалих контрактів для ефективного використання ресурсів і специфічних переваг спільної реалізації підприємницьких проектів. Використовуючи горизонтальні і вертикальні зв'язки, доповнюючи один одного, учасники кластеру отримують можливість для досягнення більш високих результатів своєї діяльності.

Таким чином, кластери слід розглядати як новий спосіб агрегованого використання переваг галузевого розміщення організацій і можливостей територіального управління. Кластери орієнтовані на економічних успіхах території, на якій вони розташовані. Як і органи влади, які відповідають за розвиток регіону, вони можуть забезпечити залучення додаткових інвестицій, активізацію інноваційних процесів, а також вирішення багатьох соціальних проблем.

Відмінна риса кластеру – цільова підприємницька діяльність. В межах кластеру об'єднуються не тільки виробничий, але й інноваційний бізнес, комплексне управління якістю продукції, сервісне обслуговування. Об'єднання зусиль підприємців, органів управління, суб'єктів інвестиційної й інноваційної діяльності на певній території дає значні переваги у конкурентній боротьбі, сприяє раціоналізації виробничо-ринкових процесів, перерозподілу ризиків і проведення гнучкої політики, необхідної в умовах швидко мінливої кон'юнктури ринку.

Можна виділити три головні чинники виникнення ефекту інтеграційних відносин учасників молочно-продуктового кластеру: економія на масштабі виробництва; економія на масштабі сфери діяльності; економія на трансакційних витратах. Цей ефект матеріалізується на зростанні обсягів продукції, підвищенні виручки від реалізації продукції і зростанні прибутковості виробництва молочної продукції, що наочно відображається на результатах виробничо-фінансової діяльності окремих районів Черкаської області, де зберігся значний потенціал молочно-продуктового виробництва (табл. 1). Значно вищі обсяги виробництва молочної продукції в перших трьох районах досягнуті за рахунок вищої концентрації ресурсів і, відповідно, обігових коштів у вигляді виробничих витрат.

Таблиця 1

Ефективність виробничо-фінансової діяльності локалізованих інтегрованих молочно-продуктових об'єднань районів Черкаської області в 2011 р.

Показники	Територіально-галузеві молочно-продуктові об'єднання кластерного типу районів						
	Чорнобаївський	Христинівський	Золотоніський	Звенигородський	Смілянський	Городищенський	Тальнівський
На 100 га сільськогосподарських угідь:							
поголов'я корів, голів	15,3	12,5	11,2	8,8	7,4	6,6	5,5
виробництво молока, ц	82	70	68	45	42	32	19
Виробничі витрати, тис. грн.	623	488	876	534	409	945	328
з них: оплата праці, тис. грн.	102	90	111	56	54	63	48
відрахування на соціальні заходи, тис. грн.	38	31	41	26	24	24	16
Виручка від реалізації продукції, тис. грн.	828	631	676	546	547	483	492
Середньомісячна оплата праці працівників, зайнятих у с.-г. виробництві, грн.	1848	1564	1802	1517	1201	1242	1227
Прибуток, тис. грн.	118	84	130	83	87	78	76
Собівартість 1 ц, грн.	275	247	259	233	248	298	242
Реалізаційна ціна 1 ц, грн.	333	301	328	304	313	312	291
Рентабельність, %	21,1	21,8	11,7	30,4	26,2	4,7	20,4

Для приведення в дію виробничих ресурсів залучається більша кількість працездатного населення, що відобразилося у значно вищих витратах оплати праці та середньомісячній оплаті праці працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві.

На територіях районів з вищою інтенсивністю молочно-продуктового підкомплексу значно вищі також показники виручки від реалізації продукції та прибутків на 100 га сільськогосподарських угідь. Просторова організація інтегрованих структур молочно-продуктового підкомплексу дозволяє поліпшувати інвестиційний клімат галузей агропромислового виробництва, стимулювати інноваційні процеси і тим самим підвищувати конкурентоспроможність території з високою інтенсивністю виробництва.

Висновки з проведеного дослідження. Основними напрямками розвитку територіально-галузевих агропромислових кластерів є:

1. спеціалізація сільського господарства на ефективних галузях і концентрація виробництва окремих видів продукції на тих підприємствах, де це вигідно, що в кінцевому підсумку приводить до поліпшення фінансово-економічного стану підприємств агропромислового комплексу;

2. у перспективі в Україні переважаючий розвиток отримають великі сільськогосподарські підприємства, об'єднані в територіально-галузеві агропромислові кластери;

3. цільовим початком діяльності агропромислових кластерів повинне стати інноваційний характер діяльності.

Якраз інноваційна основа дозволить забезпечити стійкий розвиток підприємств кластера і їх конкурентоспроможність не тільки на території регіонального ринку, але й за його межами. Для забезпечення формування діяльності територіально-галузевих кластерів і можливості їх розвитку в тривалій перспективі необхідна підтримка органів влади через механізми державного регулювання або пряма участь державних структур в складі інтегрованих кластерних формувань.

Бібліографічний список

1. Коуз Р. Фирма, рынок и право / Р. Коуз ; [пер. с англ. Б. Пинскера]. – М. : Бело ЛТД, 1993. – 192 с.
2. Портер М. Конкуренция / М. Портер ; [пер. с англ.]. – М. : Изд. Дом «Вильямс», 2000. – 485 с.
3. Романов А. Формирование агропромышленных кластеров в России / А. Романов, В. Арашук // АПК: экономика и управление. – 2008. – № 3. – С. 41-45.
4. Хухрин А. С. Агропромышленные кластеры: российская модель / А. С. Хухрин, А. А. Прима, Е. А. Петухова // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2008. – № 7. – С. 30-34.
5. Шумпетер Й. А. Капитализм, социализм и демократия / Й. А. Шумпетер ; [пер. с англ. под ред. В. С. Автономова]. – М. : Экономика, 1995. – 540 с.
6. Войнаренко М. П. Кластерные модели объединения предприятий в Украине / М. П. Войнаренко // Экономическое возрождение России. – 2007. – № 2. – С. 75-86.
7. Кропивко М. Ф. Концептуальний підхід до кластерної організації та управління розвитком агропромислового виробництва / М. Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. – № 11. – С. 3-13.
8. Соколенко С. І. Стратегія конкурентоспроможності економіки України на основі інтеграційних систем – кластерів / С. І. Соколенко. – Севастополь : Вид.-во ТОВ «Рібест», 2006. – 37 с.

Анотація

Розглянуто взаємозв'язок структурних і функціональних елементів формування організаційно-економічного механізму молочно-продуктового кластеру. Виявлена ефективність функціонування територіально локалізованих об'єднань підприємств молочно-продуктового підкомплексу. Запропоновано функціонально-структурний підхід до створення територіального молочно-продуктового кластеру.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, молочно-продуктовий підкомплекс, інтеграція, інновація, синергетичний ефект, кластер.

Аннотация

Рассмотрена взаимосвязь структурных и функциональных элементов формирования организационно-экономического механизма молочно-продуктового кластера. Выявленная эффективность функционирования территориально локализованных объединений предприятий молочно-продуктового подкомплекса. Предложен функционально-структурный подход к созданию территориального молочно-продуктового кластера.

Ключевые слова: организационно-экономический механизм, молочно-продуктовый подкомплекс, интеграция, инновация, синергетический эффект, кластер.

Annotation

Intercommunication of structural and functional elements of forming of organizationally-economic mechanism of milk-food cluster is considered. Educued efficiency of functioning of the territorial localized associations of enterprises of suckling food subcomplex. The functionally-structural going offers near creation of territorial milk-food cluster.

Key words: organizationally-economic mechanism, milk-food subcomplex, integration, innovation, synergetics effect, cluster.